

УДК 343.123.12

СТРОКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ Й ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Григорій ОСТАФІЙЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського та кримінального права
Інституту права та суспільних відносин
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

SUMMARY

Theoretical problems and practice in terms of criminal procedure always aroused the attention of the legislator for their accuracy was key to establishing security stakeholders. The author defined the classification of terms in criminal proceedings. The selected main feature – length, terms defined boundaries, based on the subjective rights and obligations of the participants. Systematic approach to determine the terms specified in the gaps of the current criminal codex process, gave grounds for its improvement.

Key words: pre-trial proceedings, prosecution, defense, participant, investigator, prosecutor, investigating judge of the court.

АНОТАЦІЯ

Теоретичні проблеми й практика застосування строків у кримінальному процесі постійно викликала увагу законодавця, бо точність їх установлення була запорукою гарантій учасників процесу. Автором визначена класифікація строків у кримінальному процесі. Обрана головна ознака – тривалість, визначені межі строків, виходячи з суб'єктивних прав і обов'язків учасників. Системний підхід до визначення строків указав на прогалини чинного Кримінального процесуального кодексу України, надав підстави для його вдосконалення.

Ключові слова: досудове провадження, строк, сторона обвинувачення, сторона захисту, учасник, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд.

Постановка проблеми. Концепція розвитку кримінального процесу України встановлена чинним Кримінально процесуальним кодексом (далі – КПК) України, який визначив нові правові підходи щодо процедури проведення слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій, процесуального формування фактичних даних, доказів, з'ясування обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, установлення вини підозрюваного та, згідно зі ст. 2 КПК України, проведення судового розгляду так, щоб кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, була притягнута до кримінальної відповідальності, а ні один невинуватий не був засуджений. Розвиток науки кримінального процесу постійно вдосконалюється на підставі запобігання, протидії кримінальним правопорушенням.

На сьогодні можна констатувати, що кримінальний процес, процедура проведення процесуальних, слідчих, судових дій виходить із обсягу прав і законних інтересів учасників процесу, гарантуючи їхню дисципліну й установлену чинним законодавством юридичну відповідальність, а кримінальним кодексом – кримінальну відповідальність, яка впливає насамперед із того, щоб усі правовідносини розвивалися в часі, мали динамічний зміст. По-друге, регулювання строків у кримінальному провадженні є правовим механізмом, що має лише йому притаманний спосіб впливу на застосування процесуальних дій у кримінальному процесі. По-третє, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суддя, суд повинні дотримуватися строків проведення процесуальних, слідчих, судових дій, бо в цьому разі це вказує на гарантії, які встановлені державою, з іншого боку, передбачає відповідальність сторони обвинувачення за швидке, повне, неупереджене розслідування та судовий розгляд кримінального провадження.

Теоретичні проблеми й практика застосування строків у кримінальному процесі постійно викликали увагу законодавця, бо точність їх установлення була запорукою гарантій учасників процесу.

Актуальність теми. Теоретичні розробки строків були предметом розгляду низки вчених, а саме: Ю.М. Грошевого, М.М. Міхеєнко, Л.М. Москвіч, В.Т. Маляренко, О.В. Капліної, В.В. Назарова, В.Т. Нора, С.В. Слінько, О.В. Шило, Л.Д. Удалової та ін. [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 11].

Усі вони розглядали проблеми інституту строків у кримінальному провадженні й були єдині в тому, що суперечливість законодавства та наукової думки стосовно визначення часу кримінального процесу на конкретні обставини досудового провадження й суб'єктивні процесуальні права учасників регулятивного чи охоронного змісту мають практичні аспекти характеру існування часу з погляду його об'єктивності, обчислення строків тощо. У праві відсутня систематизація строків як регулятора правовідносин між стороною обвинувачення та захисту, є напрацьовані єдині критерії оцінювання.

В окремих літературних джерелах К.К. Гасанова, В.С. Зеленецького можна побачити відтворення концепцій, які є застарілими, були надані ще за радянські часи й не відповідають сутності сучасних взаємовідносин [1, с. 23; 2, с. 11].

Мета статті – визначити класифікацію строків у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі процесуальні права учасників кримінального провадження існують, розвиваються та реалізуються в часі. Законодавство приділяє нормативному забезпеченню процедурних чинників постійну увагу. При цьому КПК України враховує, що категорія часу має свою специфіку. У ньому встановлено елементи часового регулювання в прямому та опосередкованому строку чи моменті, із яким пов'язаний зміст проведення процесуальної, слідчої розшукової або негласної слідчої (розшукової) дії. Часові параметри того чи іншого юридичного факту, який установлює слідчий, прокурор, суд, забезпечують повну ідентифікацію обставин учиненого кримінального правопорушення та надають можливість закріплення доказів так, що під час судового

розгляду кримінального провадження суд зміг чітко встановити обставини, які вказують на вину обвинуваченого, чи спростувати його вину, якщо часові параметри не відповідають дійсності.

А.Я. Дубинський, М.М. Міхесенко, В.П. Шибіко й інші автори розглядали об'єктивні та суб'єктивні обставини часу, його періоди й засоби обчислення [6].

Об'єктивний характер строків включає правові закономірності, класифікаційні положення, які визначені в КПК України, а саме: строки обчислюються годинами, днями та місяцями.

Під час обчислення строку годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години. У разі закінчення строку днями він обчислюється о двадцять четвертій годині. Під час обчислення строків місяцями строк закінчується відповідного числа останнього місяця.

Суб'єктивні характеристики часу визначалися так, що часові межі встановлюються людиною, яка відображає їх у своїй пам'яті, чи за допомогою слуху або відображення.

Розкриваючи цю характеристику часу, можна навести приклад.

Під час досудового провадження було з'ясовано, що сліпа людина чула постріли під час убивства, але точного визначення обставин кримінального правопорушення не могла подати в кабінеті слідчого. Було прийнято рішення щодо проведення слідчого експерименту на місці вчинення злочину. Слідчий за допомогою технічних засобів, зафіксував, як свідок чітко визначив час, місце, звук пострілу та від'їзд автомашини. Він навіть указав марку машини по звуку двигуна й визначив, що за кермом машини був інший, а вбивця вийшов із машини та зробив два постріли. Час і місце злочину свідок указав на підставі атмосферних фактів, які він відчув на місці.

Теоретичні положення строків у кримінальному процесі можна визначити з їхнього правового регулювання, які в окремих випадках визначені, а деякі залишаються не визначеними.

Перша категорія встановлює визначені строки, які здійснюються й діють протягом тривалого часу, визначені в КПК України. Так, строк затримання, утримання під вартою, проведення досудового розслідування встановлений чинним законодавством і може бути продовжений прокурором, слідчим суддею. У цьому разі закон встановлює настання певної події та вказує термін. Вихід за межі цього терміну неможливий.

Можна констатувати, що суб'єктивні процесуальні права, які встановлені законом щодо сторони захисту, мають юридичну цінність, тому що вони належать конкретному учасникові кримінального провадження. При цьому припинення одного суб'єктивного права й виникнення іншого виходить із процесуального рішення сторони обвинувачення, тому встановлений термін повинен мати кінцевий результат, а не термінологічний термін. Прикладом є повідомлення про підозру, яка повинна бути пред'явлена підозрюваному у визначений у законі термін – не більш ніж за 24 години. Якщо повідомлення слідчий не надав у вказаний строк, то особа звільняється від міри запобіжного заходу та її статус залишається як свідок.

А.Ю. Олійник, розглядаючи конституційно-правові механізми забезпечення прав і свобод під час кримінального переслідування, указував, що строки під час здійснення прав і виконання обов'язків з урахуванням багатогранності й різноманітності правових відносин не надають можливості їх чіткого розмежування та встановлення. При цьому немає значення – визначені строки чи ні [10, с. 56].

У цьому разі можна сказати, що встановлені процесуальні рішення слідчого, прокурора, суду повинні

мати елементи виникнення або припинення існування суб'єктивного права й забезпечені правовими наслідками, які вказують на обставини вчиненого кримінального правопорушення, вину підозрюваного та докази, які підтверджуються під час судового розгляду кримінального провадження.

Другий критерій, який можна розглядати, виходячи зі строків, можна встановити на підставі правових відносин, які виникають між стороною обвинувачення й захисту в разі застосування прав і виконання обов'язків.

КПК України встановлює визначені строки по-різному. Наприклад, тривалість часу, протягом якого проводиться досудове провадження, підозрюваний знаходиться під вартою, сторона захисту знайомиться з матеріалами кримінального провадження тощо.

Отже, для індивідуалізації суб'єктивного права суттєвим є визначення початку дії цього строку. Великого значення при цьому набуває оскарження процесуальних рішень, дії або бездіяльності слідчого, прокурора до слідчого судді на стадії досудового провадження. Тільки слідчий суддя може встановити порушення прав і своєю ухвалою визначити строки, за якими слідчий має процесуальні повноваження щодо проведення досудового розслідування. Якщо в установленний судом термін слідчий не виконав ухвалу суду, то подальше кримінальне провадження щодо підозрюваного має бути встановлено як протиправне.

Процесуальні дії повинні проводитися в розумний термін. Ці положення включають визначення строків, виходячи з огляду на їх формулювання певних, хоча не встановлених у КПК України орієнтирів обчислення. Причому цей строк установлений не щодо учасників процесу, а щодо юрисдикції слідчого, прокурора, суду, які мають процесуальні повноваження встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Після встановлення обставин кримінального правопорушення ці строки перетворюються у визначені, які підкоряються нормам КПК України. При цьому можна констатувати, що практичне застосування цього поняття передбачає необхідність урахувати всі обставини участі сторони обвинувачення та захисту під час кримінального провадження.

У цьому разі пропонуємо вказати в ст. 115 КПК України, що розумний строк є визначена тривалість виконання обов'язків учасниками процесу після встановленого терміну розслідування кримінального провадження. Інша мова повинна йти, коли розумний строк повинен настати після вчинення кримінального правопорушення, установлення особи, яка його скоїла.

Закон передбачає невизначеність строку в разі відсутності особи, яка підозрюється в учиненні кримінального правопорушення. Цей термін установлений кримінальним правом і вказує на термін давності. Статистичні дані Міністерства внутрішніх справ України вказують, що станом на 01 листопада 2015 р. нерозкритими залишаються 85% усіх кримінальних проваджень. На сьогодні нікому розкривати кримінальні правопорушення, бо, за чинним КПК України, статус оперативних підрозділів не визначено. Оперативні підрозділи не мають права без отримання вказівки, доручення слідчого втручатися в кримінальне провадження. Оперативна діяльність не підтримується не тільки кадровим активом, а й фінансово.

Інші категорії застосування строків можна об'єднати в окремі групи. Перша група – загальні строки, які встановлені КПК України під час досудового розслідування та визначені щодо учасників процесу. До загального строку можна зарахувати строк давності, припинення кримінального провадження через хворобу підозрюваного, його розшук.

В окремих випадках строк може ділитися на часткові періоди, які знаходяться в межах загального.

Крім того, необхідно визначити правоутворювальні, правозмінювальні та правоприпиняючі строки. У цьому разі можна говорити про юридичний факт, який існує самостійно у вигляді правової події, зумовлює рух матеріальних наслідків.

Друга група – спеціальні строки, які встановлені на підставі диспозитивності сторін, а саме: строки утримання під вартою, строк досудового розслідування. У цьому разі порушення таких строків слідчим установлює щодо нього юридичну відповідальність прокурора або суду.

Висновки. Для класифікації має бути обрана головна ознака – його тривалість, межі та правові відносини між учасниками процесу. У кримінальному процесі строки досудового розслідування встановлені виходячи із суб'єктивних прав і обов'язків учасників кримінального провадження. Вони встановлені на підставі імперативних або диспозитивних норм кримінального процесуального права. Класифікація строків кримінального процесу встановлена чинним КПК України так, що всі учасники повинні підкорятися їй виконувати строки досудового розслідування.

Системний підхід до визначення строків указує на прогалини чинним КПК України, надає підстави для його вдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Гасанов К.К. Конституционный механизм защиты основных прав человека / К.К. Гасанов. – М. : Юнити. Закон и право, 2004. – 430 с.

2. Зеленецкий В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе / В.С. Зеленецкий. – Х. : Вища школа, 1979. – 144 с.

3. Кримінальний процес / [Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.П. Письменний та ін.] ; за заг. ред. Л.Д. Удалової. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.

4. Кримінальний процес : [підручник] / за ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

5. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.Т. Маляренко. – Х., 2004. – 450 с.

6. Міхеєнко М.М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М.М. Міхеєнко, В.П. Шибіко, А.Я. Дубінський. – К. : Наукова думка, 1997. – 410 с.

7. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Л.М. Москвич. – Х., 2003. – 224 с.

8. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України / В.В. Назаров. – Х. : Золота миля, 2009. – 400 с.

9. Нор В.Т. Судові витрати у кримінальному процесі України : [монографія] / В.Т. Нор, А.А. Павлишин. – К. : Атіка, 2003. – 176 с.

10. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини та громадянина в Україні / А.Ю. Олійник. – К. : Алеута, 2008. – 472 с.

11. Слінько С.В. Теорія і практика досудового розслідування: генезис та перспективи реформування : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.В. Слінько. – К., 2010. – 425 с.